

ضوابط اخلاق

دانشگاه شهید چمران اهواز

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته الهیات و معارف اسلامی

گرایش فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان :

بررسی مجازات اعدام در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه

استاد راهنما:

دکتر عبدالحسین رضائی راد

استاد مشاور:

دکتر حسین آل طه

نگارنده :

بتول سلیمانی

اسفند ماه سال ۱۳۹۰

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲.....	فصل اول: کلیات
۳.....	مقدمه
۴.....	بیان مسئله
۵.....	پرسش‌های تحقیق
۵.....	پرسش اصلی
۵.....	پرسش‌های فرعی
۶.....	فرضیه‌ی تحقیق
۶.....	اهداف تحقیق
۶.....	پیشینه‌ی تحقیق
۸.....	فصل دوم: سابقه‌ی تاریخی مجازات اعدام
۹.....	مقدمه
۱۰.....	مبحث اول: اعدام در دوران‌های مختلف تاریخی
۱۰.....	۱- بابل
۱۳.....	۲- آشور
۱۳.....	۳- پارس
۲۰.....	۴- اروپا
۲۳.....	مبحث دوم: مجازات اعدام در ادیان مختلف آسمانی
۲۴.....	۱- دین یهود
۲۶.....	۲- مسیحیت
۲۸.....	۳- دین زرتشت
۳۰.....	۴- اسلام
۳۱.....	مبحث سوم: مجازات اعدام در مکاتب مشهور حقوق جزا
۳۲.....	۱- مکتب کلاسیک

ب

- ۲- مکتب عدالت مطلق..... ۳۷
- ۳- مکتب نئوکلاسیک..... ۳۹
- ۴- مکتب تحقیقی (اثباتی)..... ۴۰
- ۵- مکتب دفاع اجتماعی..... ۴۱
- فصل سوم: جرایم مستوجب اعدام در حقوق کیفری اسلام..... ۴۳
- مقدمه..... ۴۴
- مبحث اول: جرایم مستوجب قصاص..... ۴۵
- قصاص در قوانین جزایی ایران..... ۴۹
- عدم قصاص پدر به خاطر قتل فرزند..... ۵۲
- مبحث دوم: جرایم حدی مستوجب اعدام..... ۶۱
- معنای حد..... ۶۱
- اهمیت اجرای حدود در حقوق اسلامی..... ۶۲
- انواع جرایم حدی..... ۶۳
- گفتار اول: جرایم جنسی مستوجب اعدام حدی..... ۶۵
- ۱- زنا..... ۶۶
- زناى محصنه..... ۶۶
- مجازات زناى محصنه در قوانین جزایی ایران..... ۷۱
- زناى با محارم..... ۷۳
- زناى با محارم در قوانین جزایی ایران..... ۷۵
- زناى به عنف..... ۷۶
- زناى به عنف در قوانین جزایی ایران..... ۷۷
- زناى غیر مسلمان با زن مسلمان..... ۷۸
- زناى غیرمسلمان با زن مسلمان در قوانین جزایی ایران..... ۷۹
- ۲- لواط..... ۷۹
- مجازات لواط در قوانین جزایی ایران..... ۸۲

- گفتار دوم: جرایم علیه دین و امنیت اجتماعی ۸۳
- ۱- محاربه و افساد فی الارض ۸۳
- مجازات محاربه و افساد فی الارض در قوانین جزایی ایران ۹۵
- ۲- ارتداد ۹۶
- گفتار سوم: تکرار جرایم بعد از سه یا چهار بار ۱۰۷
- مجازات تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی ۱۰۹
- مبحث سوم: تعزیرات و احکام حکومتی مستوجب اعدام ۱۱۰
- گفتار اول: قلمرو مجازات‌های تعزیری در فقه امامیه ۱۱۱
- گفتار دوم: مجازات اعدام به عنوان حکم حکومتی ۱۱۴
- گفتار سوم: جرایم تعزیری مستوجب اعدام در قوانین جزایی ایران ۱۱۸
- فصل چهارم: جایگاه مجازات اعدام در اسناد حقوق بشر ۱۲۳
- مقدمه ۱۲۴
- حقوق بشر و مجازات مرگ ۱۲۵
- فصل پنجم: مشروعیت مجازات اعدام ۱۳۱
- مقدمه ۱۳۲
- مبحث اول: نظر قرآن کریم در مورد اعدام ۱۳۳
- مبحث دوم: مشروعیت مجازات اعدام در قوانین کیفری ۱۳۵
- فصل ششم: کیفرشناسی مجازات اعدام ۱۴۴
- مقدمه ۱۴۵
- مبحث اول: نقش بازدارندگی اعدام در مهار جرم و نفع اجتماعی ۱۴۶
- مبحث دوم: امکان لغو مجازات اعدام ۱۶۲
- مبحث سوم: وضعیت مجازات اعدام در نقاط مختلف جهان ۱۶۵
- مبحث چهارم: دلایل موافقان و مخالفان مجازات اعدام ۱۹۲
- مبحث پنجم: مجازات‌های جایگزین اعدام ۱۹۹
- مبحث ششم: مجازات اعدام و مقتضیات زمان ۲۰۲

۲۱۰	مبحث هفتم: آثار اجتماعی مجازات اعدام.....
۲۱۴	نتیجه‌گیری
۲۱۷	پیشنهادها
۲۲۱	فهرست منابع
۲۲۱	منابع فارسی
۲۲۵	منابع عربی
۲۲۸	مقالات و نشریات
۲۲۹	پایگاه‌های اینترنتی
۲۲۹	نرم‌افزارها

چکیده

نام خانوادگی: سلیمانی	نام: بتول	شماره دانشجویی: ۸۸۱۱۷۱۴
عنوان پایان نامه: بررسی مجازات اعدام در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه		
استاد راهنما: عبدالحسین رضائی راد		
استاد مشاور: حسین آل طه		
درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات و معارف اسلامی	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: شهید چمران	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی	گروه: فقه و مبانی حقوق اسلامی
تاریخ فارغ التحصیلی:		تعداد صفحه: ۲۲۸
کلید واژه ها: مجازات، اعدام، حقوق کیفری، فقه امامیه، جرم، ایران، شیعه		
<p>اعدام سلب حیات از مجرم است و از آنجا که می‌تواند از جهاتی با اصل سوم اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر در تضاد قرار بگیرد، در اکثر کشورها سال‌هاست که از شمار قوانین کیفری خارج شده و به عنوان آخرین ضمانت اجرا در نظر گرفته می‌شود. اکثر جوامع، زمانی به حذف فیزیکی مجرم می‌اندیشند که راه حل دیگری برای جبران خسارت وارد به پیکر افراد و یا اجتماع نیابند. آنچه ضرورت انجام این تحقیق را ایجاب می‌کند این است که در قوانین کیفری ایران که ملهم از فقه شیعه می‌باشد، در پاره‌ای از موارد، مجازات اعدام وجود دارد که با نظر مشهور فقها و برخی از موازین حقوقی سازگاری ندارد. این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی از نوع تطبیقی و بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای با بررسی منابع حقوقی و فقهی معتبر انجام گرفته است. هدف این تحقیق، تعدیل قوانین کیفری، اصلاح فرد و جامعه، ارتقاء سطح امنیت اجتماعی، کارآمدتر شدن مجازات‌ها در بهبود وضع جامعه و افزایش نقش بازدارندگی مجازات اعدام در پیشگیری از جرم می‌باشد که با مطالعه قوانین کیفری ایران و مقایسه‌ی آن‌ها با دیدگاه‌های فقهای شیعه کوشش می‌شود موارد تفاوت میان قوانین با فتاوی مشهور فقها مورد بررسی و علت‌یابی قرار گیرد و پیشنهادهای لازم در هر مورد ارائه گردد و در نهایت نقش مقتضیات زمان در الغا یا ابقاء مجازات اعدام ارزیابی شود. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در شریعت مقدس اسلام، جرایم مستوجب اعدام معدودند و قانون‌گذار با قرار دادن شرایط سخت در مقام اثبات این جرایم، خواسته است مجازات اعدام به آسانی اجرا نشود و تا حد امکان مجرم به این حد از مجازات نرسد؛ اما با نگاهی به قوانین کیفری کشور در می‌یابیم که تعداد جرایمی که برای آن‌ها مجازات اعدام وضع شده است، بیش از موارد تعیین شده در فقه امامیه است. از سوی دیگر، در صورتی مجازات اعدام مؤثر است که زمینه‌ی ارتکاب جرم نیز در کنار مجازات از بین برود. در صورتی که زمینه‌ی ارتکاب جرم در جامعه فراوان باشد و برای رفع این زمینه‌ها اقدامی جدی صورت نگیرد، مجازات اعدام و ترس از آن نمی‌تواند در جلوگیری از ارتکاب جرایم مؤثر واقع شود</p>		

فصل اوّل: کلیّات

مقدمه

حق حیات یکی از حقوق فطری و طبیعی انسان است که پایه و اساس تمام حقوق انسان به شمار می‌رود؛ زیرا همه‌ی حقوق قائم به وجود خود انسان است و بدون آن هیچ حقی برای شخص معنا و مفهومی ندارد. زندگی موهبتی است که خداوند آن را به بشر ارزانی داشته است. هیچ فرد و حکومتی نمی‌تواند این حق را از فرد سلب کند و یا آسیبی به جسم و روح او وارد آورد. کشتن هیچ کس بدون مجوز شرعی جایز نیست. صیانت و حمایت از جان و زندگی افراد یکی از وظایف اصلی حکومت است و بقای هر جامعه و تمام اساس امنیت ملی و بین‌المللی بر آن استوار است. هیچ حکومتی نمی‌تواند نسبت به مسئولیت ملی و بین‌المللی خود در این باره بی‌اعتنا باشد و به استناد عدم مداخله در امور داخلی، مانع نظارت‌های بین‌المللی شود.

حق حاکمیت، دولت را از تکالیف و الزامات بین‌المللی و تعهدات خود در قبال حقوق بشر معاف نمی‌کند. فلسفه‌ی وجودی قوانین کیفری آن است که نتوان فردی را خودسرانه و بدون مجوز شرعی و قانونی از نعمت زندگی محروم کرد. در قرآن کریم، از کشتن انسان و از بین بردن حیات آدمی شدیداً نهی شده است؛ مگر در موارد استثنایی که این عمل به حق باشد.

خداوند در آیه ۱۵۱ سوره‌ی انعام و ۳۳ سوره‌ی مبارکه اسرا می‌فرماید «وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ» از این آیه استفاده می‌شود که تا احراز نشود اعدام کسی حق باشد نمی‌توان او را اعدام کرد. پس در موارد مشکوک باید از اعدام خودداری کرد و قید «الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ» برای بیان این حقیقت است که اصل در هر نفسی این است که محترم می‌باشد و قتل وی جایز نیست مگر آنکه احترام وی سلب گردد و کشتن وی حق باشد.

در مورد مجازات اعدام با وجود آن‌که عقیده‌ی بسیاری از جرم‌شناسان، جامعه‌شناسان، فلاسفه و حقوق‌دانان به جهات و دلایلی از جمله عدم تأثیر در بهبود وضع جامعه و عدم قدرت آن در پیشگیری از ارتکاب جرم، بر الغای این مجازات است، با این وجود جرایمی که در قانون جزای جمهوری اسلامی ایران مجازات اعدام برای آن‌ها تعیین شده، زیاد است.

در این راستا از جمله دلایلی که قانون‌گذاران برای توجیه اعدام به آن استناد می‌کنند، ترس جنایتکاران از مجازات اعدام است و عبرت دیگران، که نظیر آن جنایات را مرتکب نشوند و بنابراین می‌گویند مجازات اعدام ضروری است اما تا به حال نتوانسته‌اند ثابت کنند که مجازات

اعدام، مؤثرترین مجازاتی است که خاطی را به وحشت خواهد انداخت. برای آن که بتوان کیفر اعدام را به طور کامل مورد بحث و تحلیل قرار داد و ضروری بودن و مشروع بودن آن را اثبات کرد لازم است به مباحثی هم چون سابقه‌ی تاریخی مجازات اعدام و انواع جرایم مستوجب اعدام در حقوق کیفری اسلام پرداخته شود، که در این تحقیق سعی شده است به این امر توجه شود.

بیان مسئله

مکتب حقوقی اسلام در خصوص جرم و مجازات، نظریات مهمی را ارائه کرده است. با بررسی آموزه‌های کیفری اسلام در خصوص اهداف مجازات‌ها، به این نتیجه می‌رسیم که مهم‌ترین اثر و نتیجه‌ای که اسلام از اعمال مجازات تعقیب می‌نماید، اصلاح فرد و جامعه است. بدیهی است وقتی این بحث به میان می‌آید که در عین حال که مقنن باید مجازات‌ها را به تناسب اعمال جنایتکاران وضع نماید، آن قسم مجازات‌هایی را باید تجویز کند که به وسیله‌ی آن اصلاح اخلاقی مرتکب نیز میسر گردد، مجازات اعدام به ناچار از زمره‌ی این مجازات‌ها دور می‌افتد؛ زیرا اعمال این مجازات مانع از وصول به هدف اصلی مجازات‌ها که اصلاح مجرم است می‌گردد و تا حیاتی باقی نباشد از اصلاح اخلاقی مرتکب صحبت کردن، بی‌فایده و بیهوده است.

بنابراین در عین حال که فعالیت یک حکومتی باید معطوف به حفظ حیات اجتماعی باشد و دولت حق دارد به جمیع وسایل متوسل شود تا بتواند نظم اجتماع را حفظ کند، نباید از این حق تا آن حد استفاده کند که امکان اخلاقی را از مرتکب عمل جنائی سلب نماید.

به بیان دیگر حتی اگر بپذیریم که حکومت حق دارد برای حفظ نظام جامعه، جان افراد را نیز فدا کند؛ اما باید بگوییم که این اختیار را در صورتی می‌تواند اعمال نماید که این عمل برای سلامت عمومی ضرورت داشته باشد. بنابراین مشروع بودن مجازات اعدام بستگی به ضرورت آن دارد. اگر مجازات اعدام کاملاً برای حفظ سلامت جامعه ضروری باشد و اگر وسیله منطقی دیگری که مؤثر باشد یافت نشود، فقط آن وقت است که این مجازات را می‌توان عادلانه و صحیح دانست. پس در این صورت نمی‌توان انکار کرد که در بعضی موارد معین، مجازات اعدام صحیح و مشروع نباشد.

مجازات اعدام به عنوان سنگین‌ترین مجازات در حوزه‌ی کیفرشناسی مطرح است. در خصوص مجازات اعدام، بحث‌های زیادی وجود داشته است. عدّه‌ای پرچم‌دار مخالفت با اعدام محسوب شده و علیه آن داد سخن سر داده‌اند و عدّه‌ای هم در منافع و دفاع از آن بحث کرده‌اند. بنابراین صرف نظر از مباحثات زیادی که درباره‌ی حقّ سلب حیات دیگری و مشروع بودن مجازات اعدام وجود دارد و با فرض این‌که، اصل مجازات مرگ در احکام اسلامی و قانون مجازات پذیرفته شده است، در این رساله برآنیم پیشنهادهایی را جهت جلوگیری از افراط و تفریط‌های موجود در زمینه‌ی مجازات‌های سالب حیات در نظام قانون‌گذاری جمهوری اسلامی ایران ارائه دهیم، بنابراین پرسش‌های مطرح در این رساله که زمینه‌ی دستیابی به اهداف مذکور را فراهم می‌آورد، به شرح زیر است:

پرسش‌های تحقیق

پرسش اصلی

مجازات اعدام در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه چگونه است؟

پرسش‌های فرعی

- ۱- آیا مجازات اعدام با عدالت و عقل و منطق تطبیق می‌کند و این منظره، اثری در جامعه باقی خواهد گذارد و مانع از جرم خواهد شد؟
- ۲- آیا کشتن عدّه‌ای جز از بین بردن و نابودی معلول، نتیجه‌ی دیگری دارد؟
- ۳- آیا کیفر اعدام نقش بازدارندگی در مهار همه جرم‌ها دارد؟
- ۴- آیا می‌توان اطمینان حاصل کرد که مجازات اعدام، دیگران را طوری مرعوب کند که دیگر مرتکب جنایت نشوند؟
- ۵- آیا اعدام‌هایی که در قانون مجازات اسلامی وجود دارند، مشروع و قانونی‌اند؟
- ۶- مجازات اعدام در اسناد حقوق بشر از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، اعلامیه‌ی اسلامی حقوق بشر و ... چه جایگاهی دارد؟
- ۷- آیا با تغییر شرایط و مقتضیات زمان و بنا به مقتضای مصلحت، می‌توان اعمال مجازات اعدام را موقوف و مجازات‌های دیگری به جای آن تعیین کرد؟

فرضیه‌ی تحقیق

حکم اعدام در قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران کاملاً موافق با شرع و اصول حقوق بشر است اما مصادیق مفسد فی الارض مورد تأمل است.

اهداف تحقیق

هدف اصلی این پژوهش، فراهم آوردن زمینه‌های دستیابی به قوانین مشخص و روشن برای مجازات اعدام و تعدیل قوانین کیفری است و هدف فرعی آن تحقق بخشیدن به اهداف مجازات از جمله اصلاح فرد و جامعه، اجرای عدالت، پیشگیری از تکرار جرم و ارتقاء امنیت اجتماعی می‌باشد.

پیشینه‌ی تحقیق

مجازات اعدام از دیرباز و حتی پیش از اسلام، در دوران‌های مختلف تاریخی و ادیان آسمانی دیگر مطرح بوده است. اولین و قدیمی‌ترین قانونی که مجازات اعدام در آن وجود داشته است، قانون منسوب به حمورابی، ششمین و بزرگ‌ترین پادشاه بابل بود. در قانون حمورابی موارد فراوانی از مجازات‌های خشن از جمله مجازات اعدام به چشم می‌خورد. پس از آن کیفر اعدام به تدریج در قوانین کشورهای مختلف راه یافت. توجه به کیفرهای سالب حیات سابقه‌ی دیرینه دارد. در این راستا، از اواسط قرن هیجدهم میلادی در اروپا آثار ارزشمندی هم‌چون *روح‌القوانین* اثر شارل دو مونتسکیو در سال ۱۷۴۸، *قرارداد اجتماعی* اثر ژان ژاک روسو در سال ۱۷۶۲ و *گزارش سازمان ملل متحد درباره مجازات اعدام* اثر مارک آنسل، در این زمینه نگاشته شده است. از جمله مهم‌ترین آثاری که در این مورد به انجام رسیده است، رساله‌ی مهم *جرایم و مجازات‌ها* اثر سزار بکاریا در سال ۱۷۶۴ می‌باشد. او یک فصل از رساله‌ی خود (فصل شانزدهم) را که طولانی‌ترین فصل کتاب نیز می‌باشد، به مجازات اعدام اختصاص می‌دهد. ویژگی شاخص اثر وی این است که او نخستین کسی است که درباره الغای کیفر اعدام قلم‌فرسایی کرده است. در منابع فارسی تنها کتب معدودی موجودند که به طور اختصاصی به این مجازات پرداخته‌اند از جمله: *مجازات اعدام* اثر شمس‌الدین امیر علائی در سال ۱۳۵۷، *بررسی تطبیقی مجازات اعدام*

اثر محمد ابراهیم شمس ناتری در سال ۱۳۷۸ و بررسی وضعیت مجازات اعدام که در سال ۱۳۸۷ به صورت طرح پژوهشی توسط معاونت برنامه‌ریزی و توسعه قضایی دادگستری استان قم انجام گرفته و به چاپ رسیده است.

البته در این کتب به مسائل بسیار مهمی چون مشروعیت مجازات اعدام در قوانین کیفری ایران، نقش بازدارندگی اعدام در مهار جرم، رویکرد اسناد حقوق بشر در مورد اعدام و امکان لغو اعدام، توجّهی نشده است و تنها به سیر تاریخی کیفر اعدام، جرایم مستوجب اعدام، کیفیت اجرای اعدام و دلایل مخالفان و موافقان کیفر اعدام پرداخته شده است.

سایر محققانی که به طور کلی به مبحث اعدام در آثار خود پرداخته‌اند عبارتند از:

محمد صالح ولیدی در حقوق جزای عمومی ۱۳۷۲، ایرج گلدوزیان در حقوق جزای عمومی

ایران ۱۳۷۳، سید محمد حسن مرعشی در دیدگاه‌های نو در حقوق کیفری اسلام ۱۳۷۳، سید

محمود هاشمی شاهرودی در بایسته‌های فقه جزا ۱۳۷۸، عباس زراعت در شرح قانون مجازات

اسلامی ۱۳۷۹، محمدرضا ساکی در جرایم موادّ مخدر از دیدگاه حقوق داخلی و حقوق بین‌المللی

۱۳۸۰، محمد هادی صادقی در حقوق جزای اختصاصی ۱ (جرایم علیه اشخاص) ۱۳۸۴، حسین

مهرپور در حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۶، حسین میر

محمد صادقی در حقوق کیفری اختصاصی ۳ (جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی) ۱۳۸۹.

در کتب فقهی نیز کیفر اعدام در مبحث حدود مورد توجّه فقها قرار گرفته است. از جمله

معتبرترین کتب فقهی می‌توان به جواهرالکلام از محمد حسن نجفی، شرایع‌الاسلام از محقق

حلّی، تحریرالوسیله از امام خمینی، مسالک‌الفهام از شهید ثانی، اللمعة الدمشقیة از شهید اول،

الخلاف از شیخ طوسی، قواعد‌الاحکام از علامه حلّی و مبانی تکملة المنهاج از خوئی اشاره کرد.

در این کتب و سایر کتاب‌های فقهی، به صورت تبعیدی به حکم اعدام نگریسته شده است بدون

این‌که به مغایرت آن با عقل و حقوق بشر توجّهی بشود. لذا خلأ این موارد در مباحث مربوط به

اعدام، لزوم انجام تحقیقات دیگری که این موضوعات در آن گنجانده شود را می‌طلبد، همچنان که

هدف تحقیق حاضر، توجّه به این مهم می‌باشد

فصل دوم: سابقه‌ی تاریخی مجازات اعدام

مقدمه

با توجه به این که موضوع این نوشتار، بررسی کیفی اعدام در حقوق کیفری ایران و فقه امامیه است، مناسب است پیش از آن به بررسی کلیاتی در زمینه‌ی اعدام بپردازیم. در این کلیات، ابتدا مجازات اعدام را در دوران‌های مختلف تاریخی مورد توجه قرار داده و ملاحظه خواهیم کرد که اقوام و ملل در این دوران‌ها، چگونه با این مجازات برخورد می‌کردند. سپس دیدگاه ادیان الهی و دیدگاه مکاتب مشهور حقوق جزا در مورد اعدام مورد بررسی قرار گرفته و آشکار می‌گردد که هر قدر فاصله‌ی زمانی با رنسانس بیشتر می‌شود، دیدگاه‌ها در مورد مجازات اعدام منفی‌تر شده و مکاتب به جای مجازات اعدام، تبعید، زندان و مجازات‌های بازدارنده و اصلاح‌کننده را پیشنهاد می‌کنند؛ تا آن جا که جهت الغای مجازات اعدام، اقدامات همه جانبه‌ای در عرصه بین‌المللی صورت می‌گیرد، به گونه‌ای که در طول چند دهه‌ی اخیر، بسیاری از حکومت‌های جهانی تحت تأثیر این افکار مجازات اعدام را در کشور خود الغا کرده‌اند.

مبحث اول: اعدام در دوران‌های مختلف تاریخی

در بررسی مجازات اعدام در دوران‌های مختلف مناسب است به این مسئله توجه شود که تاریخ را از این حیث به دوره‌ی انتقام فردی (دوره‌ی جنگ‌های خصوصی)، دوره‌ی دادگستری خصوصی و دوره‌ی دادگستری عمومی تقسیم کرده‌اند.^۱ با بررسی متون تاریخی و تحلیل‌های حقوقی می‌توان به این نتیجه رسید که در هر منطقه یا هر دوره‌ای که امکان اعمال حاکمیت دولت مطرح نبود، مجازات‌ها بیشتر به صورت انتقام فردی و به وسیله‌ی جنگ‌های خصوصی اعمال می‌شد؛ به گونه‌ای که گاه در مقابل قتل یک نفر از یک قبیله، ده‌ها نفر از قبیله‌ی قاتل کشته می‌شدند و چه بسا موجب ادامه‌ی انتقام، قتل، جنگ و خون‌ریزی در سالیان متمادی می‌شد، ولی در هر دوره یا منطقه‌ای که دولت اعمال حاکمیت می‌کرد، برای اعمال مجازات از روش‌های نسبتاً معتدل‌تری استفاده می‌شد، گرچه در بعضی از دوران‌های تاریخ، این مجازات‌ها بسیار خشن و وحشیانه بوده است.

به هر حال در این مبحث به بررسی سابقه‌ی تاریخی مجازات اعدام در اقوام و ملل گذشته؛ یعنی بابل، آشور، پارس در زمان حکومت هخامنشیان، ساسانیان، صفویه، قاجاریه و اروپا در عصر رنسانس و پس از رنسانس پرداخته می‌شود.

۱- بابل

علاوه بر این‌که از نظر پیشینه‌ی تاریخی، قوم بابل مقدم بر اقوام دیگر است، قانون حمورابی هم که بر این قوم، حاکمیت داشته، نیز از قدیمی‌ترین قوانینی است که تاریخ بشر به ثبت رسانده است. آن‌چه از قوانین بابل بر جای مانده، همین قانون است.^۲

^۱ - محمد صالح ولیدی، حقوق جزای عمومی، چاپ دوم، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تهران، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۱۹۶.

^۲ - در توضیح قانون حمورابی باید گفت این قانون منسوب به حمورابی ششمین و بزرگ‌ترین پادشاه اولین سلسله پادشاهان حاکم بر بابل بود که چهار هزار سال قبل از این، از سال ۲۱۲۳ تا ۲۰۸۰ قبل از میلاد سلطنت کرد. قانون‌نامه حمورابی که بر روی ستونی از سنگ دیوریت به صورت زیبایی نوشته شده، در سال ۱۹۰۲ از میان کاوش‌های باستان‌شناسی شوش به دست آمده است و هم اکنون در موزه لوور پاریس نگهداری می‌شود. این قوانین که مرکب از ۲۸۵ ماده است به طریقی آمرانه و به صورت جملات شرطی انشا شده است؛ بدین صورت که «اگر کسی چنین کند، چنان باید بشود.» ویل دورانت، تاریخ تمدن،

در قانون حمورابی موارد فراوانی از مجازات‌های خشن به چشم می‌خورد که از جمله‌ی آن‌ها مجازات اعدام است. حتی مجازات اعدام برای برخی از اعمالی که ظاهراً اهمیت چندانی ندارد در نظر گرفته شده بود؛ به گونه‌ای که توجیه چنین مجازات‌هایی برای این اعمال غیرممکن یا دشوار است.

برخی از جرایم مستوجب اعدام در قانون حمورابی به طور خلاصه چنین است^۱:

ماده‌ی ۳: «شخصی که بر اثر شهادت دروغ او دیگری را اعدام کرده‌اند، باید کشته شود.»

ماده‌ی ۷: «اگر کسی اموال نقره‌ای یا طلایی یا کنیز یا غلام یا گاو یا گوسفند یا هر چیز متعلق به غیر را از فرزند یا برده‌ی وی بدون حضور شاهد یا بدون تنظیم سند خریداری کرده یا به رهن یا وثیقه قبول کند، چنین کسی را به نام دزد باید کشت.»

ماده‌ی ۱۴: «بچه‌دزدی مستوجب اعدام است.»

ماده‌ی ۱۵: «تحریک به اخفاء و فرار بردگان، مشروط به این‌که از شهر خارج شوند، مستوجب اعدام است.»

ماده‌ی ۱۹: «پناه دادن برده‌ی فراری در منزل و عدم تحویل وی به مأمورین، مجازات اعدام را در پی خواهد داشت.»

ماده‌ی ۲۱: «اگر کسی دیوار منزل دیگری را سوراخ کند و وارد منزل او شود، عامل را باید در جلوی همان دیوار کشته و در همان سوراخ مدفون سازند.»

ماده‌ی ۲۵: «سرقت از منزل شاه یا معبد یا اقدام به راهزنی، مستوجب مجازات اعدام است.»

ماده‌ی ۳۳: «اخذ رشوه از طرف نظامیان، مستوجب اعدام است.»

ماده‌ی ۱۰۸: «مجازات کم‌فروشی و گران‌فروشی، غرق کردن در آب است.»

ماده‌ی ۱۰۹: «عدم معرفی و تسلیم مخالفان در حال توطئه شاه، مستوجب مجازات اعدام است.»

چاپ اول، سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، تهران، ۱۳۶۷، ج ۱، ص ۲۰۶؛ حسن پیرنیا، *ایران باستان*، انتشارات دنیای کتاب، تهران، ۱۳۷۰، ج ۱، صص ۱۲۰-۱۱۹.

^۱ - محمد ابراهیم شمس نائری، *بررسی تطبیقی مجازات اعدام*، چاپ اول، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۸، صص ۲۳-۲۲؛ محمد آشوری، *عدالت کیفری (مجموعه مقالات)*، چاپ اول، کتابخانه گنج دانش، تهران، ۱۳۷۶، صص ۱۲۱-

ماده‌ی ۱۱۶: «هرگاه شخصی از دیگری طلبکار بوده و برای وادار کردن بدهکار به ادای دین، او را محبوس نماید و بدهکار بر اثر غفلت طلبکار فوت کند، در صورتی که پدر بدهکار علیه طلبکار اقامه‌ی دعوا کند، در این صورت پسر طلبکار را در عوض متوفی گرفته و می‌کشند.»

ماده‌ی ۱۲۹: «زنا با زن شوهردار، اعم از این‌که مرد متأهل باشد یا مجرد این است که دست و پای هر دوی آن‌ها را بسته و در آب می‌اندازند.»

ماده‌ی ۱۳۰: «مجازات هتک ناموس به عنف در جرم مشهود، مستوجب اعدام مرد می‌گردد.»

ماده‌ی ۱۳۳: «خیانت زن به شوهر خود و عدم وفاداری به وی، مستوجب غرق کردن در آب است.»

ماده‌ی ۱۵۵: «رابطه‌ی جنسی پدرشوهر با عروس خود در صورتی که شوهرش با وی هم‌بستر شده باشد، موجب غرق کردن پدر شوهر در آب است.»

ماده‌ی ۱۵۷: «هم‌بستر شدن پسر با مادر خود پس از مرگ پدر، موجب سوزاندن هر دوی آن‌ها در آتش است.»

در صورتی‌که مجازات مبتنی بر اصلِ قصاص به مثل بود، این‌گونه اجرا می‌شد که مثلاً اگر خانه‌ای فرو می‌ریخت و مالکِ خانه کشته می‌شد، معمار یا سازنده‌ی آن محکوم به مرگ بود؛ اگر در نتیجه ویرانی خانه، پسر صاحب خانه می‌مرد، پسر معمار یا سازنده‌ی آن را می‌کشتند؛ اگر دختری را می‌زد و می‌کشت، به خودش کاری نداشتند بلکه دخترش را به قتل می‌رسانیدند.

از جمله جرایم دیگری که در میان قوم بابل مجازات اعدام داشتند، عبارتند از: اهمال کردن زن در کار خانه‌داری و شوهرداری، تقلب در شراب‌فروشی، داخل شدن زن کاهنه‌ای در می‌خانه، دزدی با شکستن در خانه، پشت کردن به شوهر در میدان جنگ و سبب قتل شوهر شدن زنی برای آن‌که شوهر دیگری انتخاب کند.^۱

^۱ - ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱، ص ۲۷۴.

۲- آشور

قدیمی‌ترین قانون آشور که تا این زمان باقی مانده و به دست ما رسیده، قانونی است مشتمل بر نود ماده که بر روی سه لوح نوشته شده و تاریخ ۱۳۰۰ قبل از میلاد را دارد و آن را در خرابه‌های آشور یافته‌اند.^۱

کیفرهای قانونی در قوانین آشور درجات مختلفی داشت از قبیل: نمایش دادن شخص گناه‌کار در میان مردم، واداشتن وی به کارهای دشوار، شلاق زدن از بیست تا صد ضربه، بریدن گوش یا بینی، خصی کردن، زبان بریدن و چشم درآوردن، شکم دریدن و سربریدن.

در زمان جنگ، نسبت به اشراف و بزرگان مغلوب شده این گونه رفتار می‌شد که گوش و بینی و دست و پاهایشان را می‌بریدند یا آنان را از بالای برج‌های بلند بر زمین می‌افکندند یا سر خود و فرزندانشان را می‌بریدند یا زنده زنده از آنان پوست می‌کنند یا تن‌هایشان را بر روی آتش ملایمی کباب می‌کردند.

زنا، هتک ناموس و بعضی از اشکال دزدی را معمولاً با اعدام، مجازات می‌کردند. گاهی نیز متهم را با داوری خدایان کیفر می‌دادند یا گناهکار را پا بسته در آب می‌انداختند و سرنوشت وی را به دست آب می‌سپردند.^۲

۳- پارس

با مطالعه و بررسی متون و نوشته‌های پراکنده‌ی تاریخی، می‌توان دریافت که در ایران باستان به طور کلی، مجازات‌های بدنی بسیار شدیدی از قبیل اعدام، کورکردن، حبس کردن و تازیانه زدن متداول بوده است.

به ویژه مجازات برخی از جرایم که علیه پادشاه و اطرافیان او یا علیه حکومت صورت می‌گرفت مثل جاسوسی و خیانت به کشور، اعدام توأم با شکنجه و آزار شدید بدنی هم‌چون بریدن بینی و گوش و زبان قبل از اجرای اعدام یا مثله کردن، به چهار میخ کشیدن، زنده به گور

^۱- همان، ص ۳۲۰.

^۲- همان، ص ۳۱۹.

کردن و نظایر آن، بسیار سخت بوده است. مجازات ارتکاب جرایم علیه سایر اشخاص از قبیل قتل، ضرب و جرح و نظایر آن، قصاص نفس یا عضو بوده است.^۱

در مورد قوم پارس ابتدا مجازات اعدام را در دوران حاکمیت هخامنشیان و ساسانیان بررسی کرده و پس از آن به طور اختصار مجازات اعدام را در دوران صفویه و قاجاریه مرور می‌کنیم:

۳-۱- دوران هخامنشیان

ظهور سیاسی قوم پارس با حاکمیت پادشاه هخامنشی آغاز شد. با این‌که از جهاتی چند این دوران به عنوان دوران افتخار ایران مطرح می‌شود و وجود قوانین مختلف در آن زمان نشان‌دهنده تمدن کهن و فرهنگ غنی ایران است ولی از جهت قوانین کیفری، قوانینی شدید و خشن اعمال می‌شد که طبق گفته‌ی ویل دورانت بعضی از مجازات‌های اعمال شده، آن‌چنان بود که عقل نمی‌تواند آن را باور کند.^۲

در زیر به بعضی از مجازات‌ها و کیفیت آن‌ها در زمان هخامنشیان اشاره می‌شود: یکی از روش‌های مجازات اعدام در زمان هخامنشیان گذاشتن سرِ محکوم بر سنگ و خرد کردن آن بوده است.

حسن پیرنیا در کتاب خود چنین آورده است:

«پروشات، مادرِ اردشیر دوم که از دیرگاهی قصد کشتن استاتیرا زنِ اردشیر را داشت، بالأخره نیت خود را اجرا کرد. او به وسیله زنی که «ژی‌ژیس» نام داشت، ملکه جوان را مسموم کرد و کشت. شاه هم سوءظن به پروشات حاصل کرد؛ زیرا درجه کینه‌ورزی و شقاوت او را خوب می‌دانست و برای این‌که در این باب حقیقت مطلب را بداند، فرمود تمام خدمه و صاحب منصبانِ مادرش را توقیف و زجر کنند. ولی پروشات، ژی‌ژیس را مدت‌ها در منزل خود نگاه داشت و امتناع ورزید از این‌که او را به شاه تسلیم دارد. بالأخره این زن روزی اجازه گرفت به خانه‌اش

^۱- آرتور کریستن سن، *ایران در زمان ساسانیان*، ترجمه‌ی رشید قاسمی، چاپ دهم، انتشارات قصه‌پرداز، تهران، ۱۳۷۹، ص ۳۲۳.

^۲- ویل دورانت، *تاریخ تمدن*، ج ۱، ص ۴۱۹.